

REMISSYTTRANDE

Datum
2025-04-11

Dnr
2025/1326

Regeringskansliet
Justitiedepartementet
ju.remissvar@regeringskansliet.se
ju.L5@regeringskansliet.se

Betänkandet Straffbarhetsåldern (SOU 2025:11) (Departementets diarienummer Ju2025/00206)

Justitiekanslern ska vaka över tryck- och yttrandefriheten samt värna integriteten och rättssäkerheten i den offentliga verksamheten. I Justitiekanslerns uppdrag ingår även att bevaka statens rätt och att medverka till att rättstillämpningen är effektiv och av hög kvalitet.

Genomgången av de förslag som läggs fram i betänkandet och de överväganden som görs där har skett med de utgångspunkter som Justitiekanslern, utifrån sitt uppdrag, främst har att beakta.

En särskild reglering om sänkt straffbarhetsålder (8 och 9 kap.)

Justitiekanslern anser, i likhet med utredningen, att det krävs starka skäl för att sänka den nuvarande straffbarhetsåldern. Utredningen har i betänkandet redogjort för skäl som kan anses tala för och emot en sänkning och har, efter en samlad bedömning, kommit fram till att det saknas tillräckligt starka skäl för att sänka straffbarhetsåldern för samtliga brott. Ställningstagandet har skett med hänvisning till bl.a. att de konsekvenser som en sådan förändring skulle medföra för alla barn inte innebär en effektiv åtgärd för att lösa problemet med ett fåtal barn som begår allvarliga brott. Justitiekanslern delar utredningens bedömning i den här delen och anser således inte att det finns tillräckliga skäl för en generell sänkning av straffbarhetsåldern (se vidare nedan).

Enligt utredningen har utvecklingen med barn under 15 år som begår allvarliga brott med stor samhällspåverkan dock gått så långt att det beträffande de allvarligaste brotten finns skäl att överväga en förändring. Utredningen föreslår därför att en särskild, tidsbegränsad, reglering införs som innebär att straffbarhetsåldern sänks till 14 år för allvarliga brott som har ett straffminimum på fyra års fängelse.

Förslaget motiveras bl.a. av intresset av att värna det straffrättsliga systemets legitimitet och trovärdighet. Exempelvis framhålls i betänkandet att det kan uppfattas som stötande om unga gärningspersoner kan begå allvarliga brott, t.ex. mord, utan att det renderar i någon påföljd. Enligt utredningen finns det också bättre möjligheter att utreda brott om det görs inom ramen för en förundersökning än som en utredning enligt lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Bland

annat eftersom de brottsförebyggande myndigheterna får större möjligheter att använda sig av olika straffprocessuella tvångsmedel.

Utredningens förslag innebär att frågan om hur en brottsutredning kan och får bedrivas samt i vilka fall en straffrättslig påföljd får dömas ut många gånger blir beroende av hur gärningen rubriceras. Det straffrättsliga systemet riskerar därmed bli mindre transparent och förutsebart. Det går inte heller att utesluta att förslaget, tvärtemot det avsedda syftet, kan leda till stötande resultat samt minska förtroendet och legitimiteten för systemet. Exempelvis skulle det kunna upplevas som stötande och inkonsekvent att en våldtäkt som begås av en 14-åring är straffri, medan ett grovt vapenbrott som begås av samma person resulterar i förundersökning, åtal och straffrättslig påföljd.

Till detta kommer att det redan har vidtagits eller lämnats förslag på åtgärder som syftar till att stävja utvecklingen med barn och unga som begår allvarliga brott och att ge de brottsbekämpande myndigheterna bättre möjligheter att utreda sådana brott (se bl.a. betänkandet *Effektiva verktyg för att bekämpa brott av unga lagöverträdare*, SOU 2024:93). Det har inte framförts några tungt vägande skäl för att dessa åtgärder inte skulle vara tillräckliga eller, under alla förhållanden, varför en sänkning av straffbarhetsåldern måste genomföras redan innan effekterna av dessa åtgärder har utvärderats (jfr avsnitt 8.7.6). Som redogörs för närmare nedan kan det också finnas anledning att avvakta utfallet av de reformer som hittills genomförts innan nya förändringar genomförs.

I betänkandet saknas det vidare en närmare analys kring den praktiska hanteringen i de fall där den särskilda regleringen kan bli tillämplig. Exempelvis kan det diskuteras om en enskild – en misstänkt eller en målsägande – enligt sedvanliga regler ska kunna begära överprövning av åklagarens beslut att inleda eller inte inleda förundersökning i en situation där den enskilde inte delar åklagarens bedömning gällande gärningens rubricering och om den omfattas av den särskilda regleringen. På liknande sätt kan det behöva övervägas vilka beslut som ska kunna bli föremål för domstolsprövning och vad rättsens bedömning i en sådan fråga får för betydelse för utredningen i stort. Om en domstol t.ex. finner att en gärning som en 14-åring har begärts häktad för ska bedömas som ett mindre allvarligt brott, som alltså inte omfattas av den särskilda regleringen, torde grund för häktning saknas. Bortsett från att den misstänkte då bör försättas på fri fot kan det diskuteras om rättsens beslut innebär att även andra tvångsmedel som vidtagits mot den misstänkte ska anses sakna grund och om förundersökningen helt ska läggas ned. Dessa frågor berörs inte närmare i betänkandet.

Utredningen framhåller vidare att det inte finns någon grund för att anta att risken för felaktiga frihetsberövanden skulle bli högre när det gäller 14-åriga lagöverträdare jämfört med lagöverträdare som har fyllt 15 år (se s. 280 f.). Justitiekanslern delar inte fullt ut den bedömningen. Som nyss beskrivits kommer bedömningen av en gärnings rubricering att spela en avgörande roll för när den särskilda regleringen blir tillämplig och därmed även för frågan

om när ett frihetsberövande får ske. Eftersom den bedömningen kan variera över tid och skilja sig mellan olika beslutsfattare är det tänkbart att fler frihetsberövanden kommer att betraktas som felaktiga. Som ett praktiskt exempel kan nämnas den situationen att en 14-åring varit häktad för ett visst brott men där åtal sedermera inte väcks eller ogillas av domstol med hänvisning till att den aktuella gärningen ska bedömas som ett mindre allvarligt brott som inte omfattas av den särskilda regleringen. Till detta kommer att utredningens förslag innebär att fler personer kommer att kunna bli föremål för anhållande och häktning. Det är något som i sig kan leda till en viss ökning av antalet felaktiga frihetsberövanden.

I konsekvens med detta kan det inte uteslutas att Justitiekanslern – om utredningens förslag genomförs – kommer att få ta emot fler ansökningar om ersättning enligt lagen om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder (1998:714). På liknande sätt kan det inte uteslutas att det inom ramen för den frivilliga skaderegleringen kan komma att framställas krav på skadestånd av staten med hänvisning till beslut som fattats och åtgärder som vidtagits med stöd av den särskilda regleringen. Dessa frågor synes emellertid inte ha övervägts närmare inom ramen för utredningen.

Justitiekanslern anser sammanfattningsvis att utredningens förslag om en sänkt straffbarhetsålder för vissa brott inger betydande betänkligheter av både principiellt och praktiskt slag. Det finns även frågor kring förslagets konsekvenser och praktiska tillämpning som kräver närmare analys och överväganden innan det kan läggas till grund för lagstiftning. Justitiekanslern kan därför inte tillstyrka utredningens förslag i den här delen.

Övriga förslag (10–14 kap.)

Justitiekanslern har i huvudsak inga synpunkter på de förslag som utredningen har lämnat eller de bedömningar som gjorts i dessa delar.

En generell sänkning av straffbarhetsålder (bilaga 3)

Utredningen har i bilaga 3 till betänkandet lämnat förslag på hur en reglering som innebär en generell sänkning av straffbarhetsåldern skulle kunna utformas. Regeringen har vid remitteringen av betänkandet efterfrågat synpunkter även på det underlaget. Justitiekanslern får med anledning av det framhålla följande.

Som utredningen anger skulle en generell sänkning av straffbarhetsåldern innebära att även barn som begår förhållandevis lindriga brott utan någon som helst koppling till kriminella gäng eller grov organiserad brottslighet kommer att omfattas. Det kan samtidigt inte förväntas att en sådan förändring leder till att brottsligheten minskar (jfr avsnitt 8.8.2 och 8.8.5). Vid dessa förhållanden kan det hävdas att en generell sänkning av straffbarhetsåldern skulle vara allt för långtgående.

Ett sätt att rikta in regleringen på de barn som begår de mest allvarliga brotten – och därmed begränsa de negativa effekterna för barn och

ungdomar i allmänhet – skulle kunna vara att införa en särskild åtalsprövningsregel på det sätt som utredningen föreslår. En sådan regel innebär emellertid att transparensen och förutsebarheten minskar. Det finns även en risk för att tillämpningen av regleringen kan uppfattas som godtycklig.

För att undvika eller i vart fall begränsa brister av nämnt slag kan det övervägas att i lagtexten närmare ange vilka omständigheter som bör tillmätas betydelse vid åtalsprövningen. Vidare kan det i motiv och författningskommentar utvecklas och lämnas exempel på när åtal typiskt sett ska anses påkallat ur allmän synpunkt. Även om det inte torde vara möjligt att presentera en uttömmande uppräkningslista av exempel när åtal ska väckas kan en mer tydligt utformad reglering bidra till större förutsebarhet och en mer enhetlig rättstillämpning. Inom ramen för en sådan reglering torde det även vara möjligt att närmare ange vad som ska gälla i fråga om sexualbrotten och på så sätt undvika en särskild åtalsprövningsregel för sådana brott såsom utredningen övervägt.

Avslutande synpunkter

Det har under senare år vidtagits ett flertal åtgärder för att på olika sätt agera mot de kriminella gängerna och motverka att barn och unga utnyttjas inom ramen för den grova organiserade brottsligheten. Det stora antalet förändringar som genomförs på kort tid gör det svårt att fullt ut överblicka regelverket och att dra några säkra slutsatser kring vilka effekter de olika åtgärderna har på bl.a. ungdomsbrottsligheten. Av samma skäl är det svårt att avgöra om ytterligare åtgärder är motiverade och, om så, vilka åtgärder som kan förväntas vara mest effektiva.

I likhet med vad som uttalats i tidigare remissvar kan det därför finnas skäl att avvakta och utvärdera utfallet av de reformer som hittills genomförts innan nya förändringar genomförs. Under alla förhållanden kan det finnas anledning att på sikt göra en samlad översyn för att bedöma om de nya reglerna har fått den av lagstiftaren avsedda effekten och om det finns behov av några anpassningar eller ändringar för att reglerna ska fungera på ett ändamålsenligt sätt. (Jfr t.ex. Justitiekanslerns remissvar över betänkandena *Hemlig dataavläsning – utvärdering och permanent lagstiftning*, SOU 2023:78, och *En mer rättssäker och effektiv domstolsprocess*, SOU 2024:51.)

Ärendet har föredragits av Viktoria Börstell. I ärendets beredning har även byråchefen Daniel Kjellgren deltagit.

Thomas Bull